

WARUNKI BEZPIECZNEJ ORGANIZACJI WYCIECZEK I IMPREZ POZA TERENEM SZKOŁY CZY PLACÓWKI

W różnych okresach roku, szkoły i placówki oświatowe realizują wycieczki przedmiotowe, imprezy rekreacyjne i turystyczne oraz śródroczne wyjazdy na tzw. „zielone szkoły”. Podczas tych wyjazdów uczniowie otrzymują możliwość takiego spędzania wolnego czasu, który powinien przyczyniać się do wykorzystania przez uczniów wiadomości i umiejętności nabytych w szkole do podejmowania aktywności sprzyjających zachowaniu zdrowia. Zadaniem wychowawców i organizatorów wycieczek, imprez rekreacyjno – sportowych, rajdów, zielonych czy białych szkół jest zapewnienie bezpiecznych i optymalnych warunków do harmonijnego rozwoju psychofizycznego dzieci i młodzieży, w tym do aktywności fizycznej podejmowanej dla wypoczynku i odnowy sił psychofizycznych.

W artykule chciałbym przybliżyć Państwu warunki bezpiecznej i zgodnej z przepisami prawa organizacji wycieczek i imprez poza terenem szkoły czy placówki.

Na początku niezbędnym jest dokonanie ważnego (z prawnego punktu widzenia) rozróżnienia pomiędzy **formami działalności w zakresie kultury fizycznej podejmowanymi przez szkoły i placówki w ramach zajęć dydaktyczno - wychowawczych** (np. wycieczki przedmiotowe, krajoznawczo-turystyczne, konkursy czy zielone szkoły), a **formami wypoczynku dla dzieci i młodzieży podejmowanymi przez różne podmioty** (w tym szkoły i placówki) w okresie przerw w nauce (np. ferie zimowe, wakacje, ferie świąteczne).

Artykuł dotyczy pierwszej z wyróżnionych form.

Organizację tego rodzaju aktywności reguluje *rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia z dnia 8 listopada 2001 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki* (Dz. U. z 2001 r. Nr 135, poz. 1516).

Organizatorami niżej wymienionych form, w ramach zajęć lekcyjnych, pozalekcyjnych oraz pozaszkolnych mogą być tylko przedszkola, szkoły i placówki oświatowe. Dyrektorzy tych jednostek mogą oczywiście współdziałać ze stowarzyszeniami czy innymi podmiotami w organizacji zajęć, jednak odpowiedzialność prawną spoczywa w całości na dyrektorze.

Przykładami form organizacyjnych, o których piszę są:

- wycieczki przedmiotowe, wycieczki krajoznawczo – turystyczne, rajdy,
- imprezy: biwaki, konkursy, turnieje, zielone czy białe szkoły (przedszkola), szkoły ekologiczne, obozy sportowe.

WARUNKI ORGANIZACYJNE

W każdym przypadku dyrektor szkoły¹, przed wyrażeniem zgody na organizację w/w formy zajęć musi upewnić się, że organizacja, program i planowany przebieg zajęć dostosowane są do wieku, zainteresowań i potrzeb uczniów, ich stanu zdrowia, sprawności fizycznej, a także przygotowania i umiejętności specjalistycznych.

Pomocą służą tutaj zapisy cytowanego rozporządzenia, a także zapisy:

- *rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 6 maja 1997 r. w sprawie określenia warunków bezpieczeństwa osób przebywających w górach, pływających, kąpiących się i uprawiających sporty wodne (Dz. U. z 1997 r. Nr 57, poz. 358),*
- *rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach (Dz. U. z 2003 r. Nr 6, poz. 69)*
- *rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 9 grudnia 2003 r. w sprawie dopuszczalnych form realizacji czwartej godziny obowiązkowych zajęć wychowania fizycznego (Dz. U. z 2003 r. Nr 217, poz. 2128),*
- *rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 17 października 2001 r. w sprawie zasad współzawodnictwa sportowego dzieci i młodzieży. (Dz. U. z 2001 r. Nr 128, poz. 1416).*

Przywołane rozporządzenie z 31 grudnia 2002 roku nie precyzuje liczby opiekunów ani sposobu zorganizowania opieki nad uczniami (wychowankami). Pozostawia decyzję i pełną odpowiedzialność dyrektorowi szkoły, który biorąc pod uwagę:

- wiek uczestników,
- stopień ich rozwoju psychofizycznego,
- stan zdrowia,
- ewentualną niepełnosprawność uczestników,

a także:

- specyfikę zajęć,
- warunki topograficzne, pogodowe i organizacyjne,
- doświadczenie zawodowe opiekunów

- zatwierdza podpisem na karcie wycieczki liczbę i skład opiekunów wycieczki czy imprezy.

Istnieją jednak przepisy szczególne, ściśle określające minimalną liczbę lub kwalifikacje opiekunów w przypadku organizacji zajęć ruchowych w miejscach potencjalnie niebezpiecznych. Wynajęci przewodnicy czy ratownicy nie powinni być wliczani do minimalnej liczby opiekunów, ponieważ ich zadania są specyficzne i wykraczają poza zadania opiekuna wycieczki czy imprezy.

Przy organizacji wycieczek czy imprez, dla których przepisy prawa nie precyzują szczegółowej normy określającej liczbę uczniów mogących pozostać pod opieką jednego opiekuna/wychowawcy, dyrektor może postąpić w dwojaki sposób:

¹ W całym tekście sformułowanie: „dyrektor szkoły” oznacza także dyrektora przedszkola oraz dyrektora placówki oświatowej

- każdorazowo przy zatwierdzaniu karty wycieczki może określać ilość opiekunów potrzebnych do zapewnienia właściwej opieki,
- zarządzeniem dyrektora wprowadzić stałe minimalne normy liczby dzieci pozostających pod opieką 1 opiekuna. Wymaga to jednak dobrej znajomości prawa oświatowego oraz możliwości uczniów i doświadczenia pedagogicznego nauczyciela. W tym jednak przypadku, moim zdaniem, powinien istnieć zapis uprawniający dyrektora do zaostrenia norm zapisanych w zarządzeniu w przypadkach szczególnych (nie wiemy przecież czy za pół czy półtora roku nie okaże się, że w jednej z grup niezbędne jest zwiększenie liczby opiekunów ze względu na np. stan zdrowia, problemy wychowawcze czy niepełnosprawność jednego z uczestników).

Kierownikiem wycieczki lub imprezy może być nauczyciel danej szkoły o kwalifikacjach odpowiednich do realizacji określonej formy zajęć. W stosunku do nauczycieli nie jest wymagane ukończenie kursu kierownika wycieczek szkolnych, a kwalifikacje, o których piszę, dotyczą np. umiejętności organizacji bezpiecznego prowadzenia zajęć ruchowych podczas zielonej szkoły, prowadzenia zajęć narciarskich podczas wycieczki w góry, prowadzenia zajęć w wodzie czy turystyki rowerowej. Niezbędnym jest, aby przed wydaniem zgody na wycieczkę albo imprezę dyrektor szkoły rozważył, czy nauczyciel ma kwalifikacje i predyspozycje do zrealizowania zadań, jakie przed nim stoją.

Kierownikiem wycieczki może być także nie-nauczyciel, ale w tym wypadku musi to być osoba pełnoletnia, która spełnia jedno z poniższych kryteriów:

- 1) ukończyła kurs kierowników wycieczek szkolnych,
- 2) jest instruktorem harcerskim,
- 3) posiada uprawnienia przewodnika turystycznego, przodownika lub instruktora turystyki kwalifikowanej lub pilota wycieczek.

Dodatkowe wymagania postawione zostały w stosunku do kierownika obozu wędrownego lub imprezy turystyki kwalifikowanej:

§ 11 (...) 3. Kierownikiem obozu wędrownego, o którym mowa w § 4 pkt. 4, może być osoba po ukończeniu kursu dla kierowników obozów wędrownych lub posiadająca uprawnienia wymienione w ust. 2 pkt 3.

4. Kierownikiem imprezy turystyki kwalifikowanej, o której mowa w § 4 pkt. 4, może być osoba posiadająca uprawnienia wymienione w ust. 2 pkt. 3 bądź stopień trenera lub instruktora odpowiedniej dyscypliny sportu.¹

W stosunku do opiekunów krajowej wycieczki lub imprezy przepisy nie precyzują wymagań. Może to być „nauczyciel albo, po uzyskaniu zgody dyrektora szkoły, inna pełnoletnia osoba”. Zasadnym jest jednak wybór opiekuna, który zapewni właściwe, zgodne z zasadami pedagogiki oraz przepisami bhp, a także poleceniami kierownika wycieczki, sprawowanie opieki nad uczniami.

Inaczej określone są wymagania w przypadku wyjazdu zagranicznego, zgodnie z § 14 cytowanego wyżej rozporządzenia: „Kierownikiem lub opiekunem uczniów biorących udział w wycieczce lub imprezie zagranicznej może być osoba znająca język obcy w stopniu umożliwiającym porozumienie się w kraju docelowym, jak również w krajach znajdujących się na trasie planowanej wycieczki lub imprezy”.

¹ rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 8 listopada 2001r. w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki.

Szczególność ostrożność należy zachować organizując wycieczkę czy imprezę w terenach górskich lub nad wodą.

POBYT W GÓRACH

Jeśli wycieczka lub impreza odbywać się będzie:

- na terenie położonym na wysokości powyżej 600 m nad poziomem morza, którego rzeźba terenu stwarza zagrożenie dla zdrowia i życia osób na nim przebywających lub którego zagospodarowanie rekreacyjno-sportowe kwalifikuje do uprawniania turystyki, rekreacji ruchowej i sportu w górach,
- bądź na terenie leżącym poniżej 600 m n.p.m., ale którego rzeźba stwarza zagrożenie dla zdrowia i życia osób na nim przebywających lub którego zagospodarowanie rekreacyjno-sportowe kwalifikuje do uprawniania turystyki, rekreacji ruchowej i sportu w górach,

należy zastosować przepisy podanego wcześniej *rozporządzenia w sprawie określenia warunków bezpieczeństwa osób przebywających w górach, pływających, kąpiących się i uprawiających sporty wodne.*

Szczególne zasady organizowania wycieczek oraz zbiorowych imprez turystycznych

i sportowych w górach określa załącznik nr 3 tego rozporządzenia. W cytowanych przepisach zawarty jest, między innymi, obowiązek opracowania regulaminu wycieczki bądź imprezy, w którym określone zostaną warunki zapewniające bezpieczeństwo uczestników, a z którym to regulaminem organizator ma obowiązek zapoznać uczestników przed rozpoczęciem imprezy. Dobrym pomysłem jest na przykład opracowanie wraz z dziećmi regulaminu bezpiecznego zachowania podczas wyjścia w góry w czasie np. zielonej szkoły, czy regulaminu zachowania podczas zajęć na stoku narciarskim w czasie jednodniowej wycieczki szkolnej w ramach realizacji czwartej godziny wychowania fizycznego.

Kolejnym zapisem, na który chciałbym zwrócić Państwa uwagę jest § 3 ust. 1 i 2 powołanego załącznika do rozporządzenia:

„§ 3. 1. Wycieczki piesze lub narciarskie na terenach górskich, leżących na obszarach parków narodowych i rezerwatów przyrody oraz leżących powyżej 1.000 m n.p.m., mogą prowadzić tylko górcy przewodnicy turystyczni.

2. Treningi w terenach górskich, poza trasami narciarskimi i turystycznymi, powinny odbywać się z udziałem górskiego przewodnika turystycznego.”

Szczególne uprawnienia górskich przewodników turystycznych na obszarach poszczególnych polskich grup górskich, a także wykaz polskich miast, w których zorganizowana wycieczka (grupa licząca 10 i więcej uczestników) zwiedzanie powinna kontynuować z przewodnikiem, znajdują się w *rozporządzeniu Prezesa Rady Ministrów z dnia 26 marca 1999 r. w sprawie przewodników turystycznych i pilotów wycieczek* (Dz. U. z 1999r. Nr 31, poz. 301).

Bardzo istotnymi, z punktu widzenia bezpieczeństwa uczestników wycieczki/imprezy w górach są ponadto:

- a) załącznik nr 2 do cytowanego rozporządzenia, zawierający zasady ostrzegania o niebezpieczeństwach, sposoby oznakowania szlaków i tras górskich oraz opis stopni zagrożenia lawinowego,
- b) załącznik nr 1 do cytowanego rozporządzenia, określający szczególne warunki bezpieczeństwa tras i urządzeń służących uprawianiu w okresie zimowym

sportów oraz rekreacji ruchowej w górach, w tym opis 4 stopni trudności narciarskich tras zjazdowych.

POBYT NAD WODĄ

Szczegółowe warunki bezpieczeństwa osób korzystających z kąpielisk i pływalni określone zostały z załączniku nr 4 do *rozporządzenia w sprawie określenia warunków bezpieczeństwa osób przebywających w górach, pływających, kąpiących się i uprawiających sporty wodne*, a dla biorących udział w imprezach żeglarskich – w załączniku nr 7.

Obowiązkiem opiekuna grupy jest zapoznanie podopiecznych z regulaminem korzystania z kąpieliska lub pływalni. Każdy tego typu obiekt musi być wyposażony w regulamin, umieszczony w widocznym miejscu. Zgodnie z § 8 ust. 2 zał. nr 4 do powołanego rozporządzenia, w zajęciach prowadzonych w zorganizowanych grupach na jedną osobę prowadzącą zajęcia w wodzie nie może przypadać więcej niż 15 uczestników. Niezbędne jest tutaj oddzielenie funkcji osoby prowadzącej zajęcia od ratownika nadzorującego wszystkie kąpiące się osoby. Przepisy szczegółowo określają także minimalne normy zatrudnienia ratowników. Ten obowiązek spoczywa jednak na kierowniku obiektu, w którym znajduje się pływalnia lub kąpielisko.

Należy podkreślić, że nadzór nad dziećmi na kąpieliskach może sprawować nauczyciel pełniący funkcję opiekuna (pożądanym jest, aby była to osoba posiadająca uprawnienia instruktora pływania lub nauczyciel wychowania fizycznego). Natomiast zajęcia na krytej pływalni może prowadzić tylko osoba posiadająca tytuł instruktora pływania lub trenera pływania. Tylko nieliczni absolwenci studiów pedagogicznych z zakresu wychowania fizycznego posiadają taki stopień. Trzeba także pamiętać, że podczas zajęć w wodzie, które odbywać się mogą tylko na akwenach strzeżonych, wszystkie osoby zobowiązane są podporządkować się nakazom ratowników pełniących dyżur.

DOKUMENTACJA WYCIECZKI/IMPREZY WYJAZDOWEJ

W celu właściwego przygotowania, nadzorowania i realizacji założeń imprezy wyjazdowej czy wycieczki dyrektor szkoły, jako osoba odpowiedzialna przed rodzicami za bezpieczeństwo uczestników, musi pamiętać o skompletowaniu odpowiedniej dokumentacji. Przy organizacji każdej imprezy lub wycieczki jej kierownik zobowiązany jest do przedłożenia do zatwierdzenia dyrektorowi **karty wycieczki** zawierającej między innymi:

- program,
- listę uczestników,
- imię i nazwisko kierownika,
- nazwiska i liczbę opiekunów,
- trasę wycieczki i środki transportu.

Przy wycieczkach i imprezach zagranicznych dyrektor jest zobowiązany do powiadomienia organu prowadzącego i organu sprawującego nadzór pedagogiczny (przedstawiciele tych organów, jeśli nie mają zastrzeżeń do warunków organizacji, potwierdzają na karcie wycieczki fakt powiadomienia).

Drugim dokumentem, wymaganym przepisami w przypadku wycieczki czy imprezy (poza wycieczkami programowymi) jest **uzyskanie zgody prawnych opiekunów uczniów**. Warto zadbać o to, aby była to zgoda na piśmie.

Kolejnym dokumentem jest **regulamin** imprezy czy wycieczki opracowany przez jej kierownika, z którym zostają, jeszcze przed rozpoczęciem wycieczki, zapoznani wszyscy jej uczestnicy. W niektórych szkołach, szczególnie w przypadku jednodniowych, stałych (umieszczonych w programie) wycieczek rada pedagogiczna przyjmuje jednolity dokument, który po pewnym czasie staje się dla uczniów i rodziców czymś powszechnie znanym.

Czwartym jest **polisa ubezpieczeniowa** uczestników od następstw nieszczęśliwych wypadków, a w przypadku wycieczki lub imprezy zagranicznej także ubezpieczenie kosztów leczenia. Ponieważ obecnie coraz częściej uczniowie, nawet w jednej klasie, są ubezpieczani przez rodziców w różnych firmach (rodzice mają do tego pełne prawo), trzeba sprawdzić czy rzeczywiście każdy uczestnik wycieczki taką polisę posiada.

Kolejny dokument to **umowa** pomiędzy dyrektorem szkoły a podmiotem zapewniającym zakwaterowanie, wyżywienie, realizację niektórych punktów programu oraz opiekę medyczną, a często także transport uczniów i ich opiekunów. Warunki umowy zawsze mogą podlegać negocjacji. Od doświadczenia i przenikliwości dyrektora zależy czy zostaną w umowie zawarte zapisy zapewniające uczniom właściwe warunki pobytu poza szkołą. W sytuacji transportu przez przewoźnika prywatnego lub firmę przewoźową niezbędnym jest sporządzenie oddzielnej umowy na transport uczestników. Taka sytuacja ma miejsce np. przy jednodniowych wyjazdach na pływalnię lub narty w ramach realizacji zajęć wychowania fizycznego. Dobrą praktyką staje się zapraszanie przez dyrektora szkoły na miejsce wyjazdu policji w celu skontrolowania sprawności autokaru, którym mają dzieci podróżować. Szóstym dokumentem jest **dziennik**, sprawozdanie bądź inny dokument potwierdzający realizację programu wyjazdu (wg wymagań postawionych przez dyrektora).

Kolejnymi niezbędnymi dokumentami mogą być:

- **regulaminy** związane ze specyfiką wycieczki czy imprezy (np. regulamin zachowania się nad wodą),
- **protokoły** przeprowadzonych zawodów, konkursów,
- **dokumentacja powypadkowa** (zgodnie z rozdziałem czwartym *rozporządzenia z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach*).

Warto także pamiętać, że aby wycieczka czy impreza odbyła się w atmosferze radości, bezpieczeństwa i zadowolenia wszystkich zainteresowanych, niezbędnym jest przestrzeganie przez wychowawców zapisów rozdziału trzeciego przywołanego wyżej rozporządzenia. **Pożądaną praktyką kierowania szkołą czy placówką oświatową powinno być, aby wszyscy nauczyciele zostali przeszkoleni w zakresie udzielania pierwszej pomocy przedmedycznej.**

Mam nadzieję, że powyższy tekst wzbudził wśród Czytelników refleksję nad obowiązkami, jakie spoczywają na organizatorze wycieczek i imprez. Ponadto jestem przekonany, że Państwa wzmożona uwaga przy planowaniu tego typu przedsięwzięć przyniesie oczekiwane przez partnerów szkoły czy placówki efekty: szczęśliwego, bezpiecznego powrotu do domu wszystkich uczestników, z bagażem wspaniałych, niezapomnianych przeżyć i nowych, pozytywnych doświadczeń.

Artur Pasek
Kierownik Oddziału
Wychowania Przedszkolnego
oraz Kształcenia Podstawowego i Gimnazjalnego